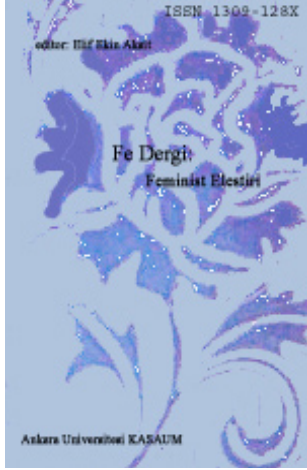

Yayınlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM
Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri Cilt 7, Sayı 2
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
<http://cins.ankara.edu.tr/>

“Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Siyasi Atmosfer ve Dönem Dergilerinde Kadın Düşüncesi (1923-1925)”
Ümüt Akagündüz

Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 23 Aralık 2015

DOI: 10.1501/Fe0001_0000000139

Bu makaleyi alıntılanak için: Ümüt Akagündüz, “Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Siyasi Atmosfer ve Dönem Dergilerinde Kadın Düşüncesi (1923-1925),” *Fe Dergi* 7, no. 2 (2015), 1-20.

URL: http://cins.ankara.edu.tr/14_1.pdf

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

“Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Siyasi Atmosfer ve Dönem Dergilerinde Kadın Düşüncesi (1923-1925)”
 Ümüt Akagündüz*

Düşünce yaşamının güçlü odak noktalarından olan dergilerin insana ait unsurlar üzerindeki etkileri sayesinde tarihçilerin, sosyologların, edebiyatçıların ve antropologların yararlanabileceği politik, diplomatik, ekonomik ve bilimsel pek çok bilgi edinilebilmektedir. Özellikle kolektif zihniyet ve düşünce tarihi üzerine çalışan tarihçiler, Türkiye'nin geçmişini aydınlatırken uzun zamandan beridir dergilerden yararlanmaktadır. Siyaset, toplum, ekonomi, bürokrasi ve kültür Batılılaşma çerçevesinde Türkiye’de değiştirilirken geçmişin değerleri, Cumhuriyet’in yeni yönetici kadroları tarafından eleştirilmiş bu da dönem dergilerine yansımıştır. Özellikle 1923-1925 yılları arasında siyasetin yaşadığı uzun soluklu iktidar tartışması pozitivismden ve milliyetçilikten yararlanarak toplumu ve hayatı farklılaştırmaya çalışan kadrolar yaratmıştır. Fakat muhafazakârlık ve feodalizm gibi direnç noktaları yönetici sınıflar için en büyük engellerdi. Öyle ki yönetici kadrolara göre bu engeller gerekirse zorlanarak ihtiyaçlara uygun hale getirilip kontrol altına alınmalıydı. Türkiye’de ki kadın hareketi de bu süreçten etkilenmiş, Cumhuriyet’i’ kuran kadrolar tıpkı diğer alanlarda olduğu gibi kadın hareketi konusunda da kontrolü elden bırakmak istememişlerdir. Yine de 1923-1925 yılları arasında Nezihe Muhiddin, Sabiha Zekeriya, Enver Benhan, Fevziye Albülreşit ve Ömer Fevzi gibi düşünürler sayesinde feminizm, eğitim, annelik, duyarsızlık, zengin kadın, fakir kadın, eğitilmiş kadın, eğitimsiz kadın gibi temalar etrafında zengin, çekişmeli bir kadın tartışması yaşanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İktidar kavgası, modernleşme, feminizm, eğitim, annelik.

The Political Atmosphere in Turkey and Reflections of the Woman’s Movement in the Journals of the Early Republican Period (1923-1925)

Magazines which have very powerful situation on intellectual life influence frequently human perspective and thanks to the magazines we can find out a lot of knowledge about politics, diplomacy, art, economy, society, science and technology. Magazines and their impacts on society and politics have been one area of concern for historians, sociologists, scholars and anthropologists. Especially historians who have tried to study on collective mentality and history of thought have benefited from magazines for a long time. For this reason magazines are considerably important for Turkish historians. When society, economic, bureaucracy, culture, politics were transformed in conditions of the westernization the past’s values were criticized by the founders of the Turkish Republic. According to the intelligentsia the Turkish society was transformed radically by benefiting from positivism and nationalism. But dynamics of the social resistance like Islam and feudal obligations were the largest obstacles for the administrative staffs. Therefore, if necessary society was compelled for this. Turkish Woman’s Movements undoubtedly was affected by this progress. But the new administrative staffs desired a restrained woman’s movement. A qualified woman discussion progressed between 1923 and 1925 by means of Nezihe Muhiddin, Sabiha Zekeriya, Fevziye Abdülreşit, Enver Benhan and Ömer Fevzi. These authors argued about Feminism, education, maternity, insensitivity, rich women, poor women, literate women and illiterate women.

Keywords: power struggle, modernization, feminism, education, maternity.

*Yrd. Doç. Dr. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, umutakagunduz1@gmail.com

Giriş

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Türkiye'de siyasetin aldığı yönün güzergâhı değişirken kadında bu değişimden etkilenmiştir. XX. yüzyılın ilk çeyreğini savaşlarla geçiren toplumun, yeni kadroların elinde dönüştürülmesi ister istemez kadınlara da yön vermiş, kadının toplumsal yaşama katılma isteği siyasi ve hukuki taleplerde bulunan, bu talepler için mücadele eden sınırlı da olsa bir kadın kitlesi yaratmıştır. Bu kitlenin hedefleri ise Meşrutiyet'in getirdiği kazanımları daha ileriye taşıyabilecek örgütlenme, lider kadrosu ve her türlü alandan derneklerdir. Bu düzlemde İkinci Meşrutiyet'in, Birinci Dünya Savaşı'nın ve Milli Mücadele'nin yarattığı iç ve dış karmaşadan kurtulamayan bir toplumda 1923-1925 arasındaki olaylardan hareketle kadının konumunu irdelemek hem Osmanlı kadınının hem de günümüz kadınının tarihini somutlaştıracaktır.

Cumhuriyet tarihinde 1923-1927 yılları arası çok yönlü olayların, tartışmaların, değişimlerin ve dönüşümlerin yaşandığı yıllar olmakla beraber bu dönemi kendi içinde 1925 öncesi ve 1925 sonrası olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Makalemiz Mete Tunçay'ın "Takrir-i Sükûn Öncesi Demokrasi" olarak adlandırdığı 1923-1925 yılları arasına yani içinde çok partili demokrasiye geçiş sürecini barındıran döneme odaklanmaktadır. 1923-1925 yılları arası Türkiye'de eğitilmiş, milliyetçi kadronun, kontrolü sağlayabilmek için eski düzenin temsilcileri ile giriştiği mücadeleler ile doludur. Eğitilmiş, milliyetçi kadronun bu süreçte elde ettiği başarılar kontrol isteğinin toplumun her kademesine yayarken kadını da kapsamış, kadın hareketinin bu yıllar arasındaki belirgin simaları sonraki yıllarda sessizleşmiştir. Bu çerçevede amacımız yoğun bir anlatımla Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki siyasi atmosferi vermek değil bu siyasi atmosferi hatırlatarak kadın düşüncesinin belli temalarını dergilerden hareketle açığa çıkartabilmektir.

Düşünce tarihinin şüphesiz ki en önemli aracı olan dergilerden yararlanmak geçmişin sesinin duyulmasında, simalarının belirginleşmesinde ve en önemlisi de bugünün anlaşılmasında ciddi bir etkiye sahiptir. Dergilerde bulunan makaleler, şiirler, hikâyeler, karikatürler, fotoğraflar ve istatistikî veriler başta tarihçiler olmak üzere sosyal bilimcilerin tamamının dikkatini çeken kaynaklardır. Özellikle tarihçiye burada düşen görev bu kaynakları, belgeleri objektif bir şekilde değerlendirerek diğer sosyal bilimcilerin yararlanabileceği veriler yaratabilmektir. 1923-1925 yılları arasının düşünce ve kadın dergilerinde var olan doyurucu ve detaylı Osmanlıca metinler, iktidar mücadelesinin artan boyutlarında kadının ne düşündüğünü anlamamızı sağlayarak dönemin fikri atmosferini belli temalarla gözümüzün önüne getirmektedir. İşte bu temalar açığa çıkartılırken önce 1923-1925 yılları arasının iktidar tartışmasının niteliği somutlaştırılıp, kadın-siyaset ilişkisi kısaca değerlendirilecek sonra ise 1923-1925 yılları arasının siyasi atmosferinde yayımlanan düşünce ve kadın dergilerinden hareketle kadın hareketinin topluma, siyasete, kültüre nasıl yaklaştığı irdelenecektir.

Kadın hareketinin bu dönemini içeren temel eserler ile bağlantı kurmanın yararlı olacağı da unutulmamalıdır. Ayşe Durakbaşı'nın "Halide Edib: Türk Modernleşmesi ve Feminizm" adlı eseri, Yaprak Zihnioglu'nun "Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği" adlı eseri, Serpil Sancar'ın "Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet Kadınlar Aile Kurar" adlı eseri ile Elif Ekin Akşit'in "Kızların Sessizliği: Kız Enstitülerinin Uzun Tarihi" adlı eseri dönemin koşullarının anlaşılmasında oldukça belirleyici çalışmalardır. Unutulmaması gereken çalışmalardan bir tanesi ise Nevin Yurdsever Ateş tarafından Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı 20. Yıl Özel Yayını olarak hazırlanan "Yeni Harflerle Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu (1925-1927)" adlı çalışmadır. Kütüphanelerde eksik bulunan sayıların da çevirisini içeren bu eser makalemizin ihtiyaç duyduğu önemli yazıların temin edilmesini kolaylaştırmıştır.

1923-1925 Yılları Arasının Siyasi Atmosferi

Milli Mücadele'nin sona ermesiyle birlikte hangi aktörlerin devlet düzeninde eski ya da yeni yöntemlerle ne tür farklılaşmalar yaratabilecekleri, derin tartışmaları ve siyasi rekabetleri yanında getirerek karmaşık bir ortam yaratmıştır. Eski düzenin sorunlarını çözmeye arzusunda olan yeni kadroların gözünde modern bir anayasa ile

desteklenmiş ulusal bir devlet kurgulayabilmek temel hedeftir. Ancak bu ulusal devletin, oluşumu eski ile yeni arasındaki ayrımın belirlediği düşünsel bir farklılaşmanın kıyısındadır. Yeni devlet, 1923'te kurulmuş olmakla birlikte eskisinin de çabucak gitmeye niyeti yoktur. Eski düzenin temsilcileri arasında Milli Mücadele sürecindeki başarıları nedeniyle hâlâ siyasi gücün belirgin noktalarında yer edinen bireyler bulunmaktadır. Böylece “*Cumhuriyet Halk Fırkası*” etrafında örgütlenen yapıyla sonradan “*Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*” etrafında örgütlenen yapı 1927 yılına kadar sürecek olan bir iktidar mücadelesinin içinde kendilerini bulacaklardır. Bu mücadelenin en yoğun yaşandığı zaman dilimi ise 1923-1925 yılları arasında yani Cumhuriyet'in ilanından *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın* kapatılmasına kadar geçen dönemi kapsamaktadır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanan iktidar tartışmasının ortasında kadının konumu nedir? Sorusunu sorduğumuzda karşılaştığımız cevaplar siyasi gidişatın yönüne uygundur. Kendisini ataerkil argümanlarla tanımlayan Cumhuriyet, uysal bir muhalefetin yanında kontrollü bir kadın hareketi de arzulamıştır. Cumhuriyet kadroları, kadın haklarını ataerkil sınırlarla belirlemek ve kadını rejime mal etmek isterken Nezihe Muhiddin ve onun etrafında bulunan aktif kadınlar ise kurulan yeni rejimin izleyicisi değil siyasi, iktisadi ve toplumsal destekleyicileri, savunucuları olmayı arzulamışlardır (Zihnioğlu 2003, 261-262). Bunu gerçekleştirebilmek için kadınların erken bir tarihte harekete geçmiş olmaları dikkat çekicidir. 15 Haziran 1923'te Nezihe Muhiddin'in çabalarıyla “*Kadınlar Halk Fırkası*” adlı bir partinin nizamnamesi içişleri bakanlığına sunulmuş ancak kadınların seçme ve seçilme hakları olmadığı gerekçesiyle partinin kuruluşuna izin verilmemiştir (Toprak 1994, 6-7). Siyasi olmaktan ziyade sosyal hedeflere sahip olan fırka, toplumsallaşma ve eğitim yoluyla cehalete ve bağınazlığa karşı zafer kazanılırsa gerçek anlamda kadın haklarının da elde edilebileceğine inanmıştır. (Toprak 1988, 31). Ancak Kemalist erkeklerin hayalindeki yeni kadın siyasetten ziyade ailevi, toplumsal ve milli görevleri benimseyen, aile içindeki doğal sorumluluklarını yerine getiren fedakâr bir varlıktı. İşin açıkçası modern erkek, kadın sorununda çağdaş, ulusçu kız kardeşiyle işbirliğine girmeye cesaret edemezken muhafazakâr erkek kardeşiyle aynı düzlemde hareket etmekten kurtulamayarak kadının asli görevlerini annelik etrafında kurgulamıştır (Berktaş 2010, 108-109).

Kadınlar siyasi ortama oldukça erken bir tarihte dâhil olurken erkeklerin iktidar tartışmasının niteliği de belirginleşiyordu. Mete Tunçay'ın “*Takrir-i Sükûn Öncesi Demokrasi*” olarak adlandırdığı 1923-1925 yılları arası “Cumhuriyet'in ilanınin getirdiği tartışmalar, hilafet, ilk çok partili demokrasiye geçiş teşebbüsü, Şeyh Sait İsyanı ve Musul Sorunu” gibi oldukça keskin olaylarla çevrilidir (Tunçay 1983, 1967-1968). İktidar tartışmasının ortasında yaşanan bu keskin olaylardan kısaca bahsetmek kadın düşüncesinin aldığı yönü anlamamızda yararlı olacaktır.

Cumhuriyet'in ilanı yanında çözümlenmesi gereken yeni problemler getirerek halifelik statüsünü tartışmaya açmıştır. Modern, ulusal bir devlet kurmak isteyen yeni kadrolar için halifelik, İslam ve saltanat eksenli muhalefetin toplanma merkezi olarak devletin yeni kimliğinin önündeki sembolik engeldi. Öyle ki demokrasiden ziyade laikliğe öncelik veren Mustafa Kemal Paşa ve çevresindekiler için çağdaşlaşma modeli üzerindeki her türlü engel halifelikte dâhil olmak üzere gözden geçirilmeliydi (Tunçay 2005, 70).

Yenilikçi kanadın 3 Mart 1924'te Halifelik sonlandırması XIX. yüzyılın başlarından beridir süren yenilikçi-muhafazakâr kavgasını bir sonuca ulaştırarak tartışmanın seyrini değiştirdi (Karpat 1996, 58). İşin ilginç yanı yenilikçiler sadece halifelik sonlandırmadılar aynı gün “*Tevhid-i Tedrisat Kanunu*” çıkartılırken “*Şerriye ve Evkaf ile Erkan-ı Harbiye Vekâletleri*” de kaldırıldı (Akşin 1997, 51-52). Halifelik kaldırılmasının hemen sonrasında dikkat çeken ilk uygulama ise 20 Nisan 1924'te yeni anayasanın ilanı oldu. 1924 Anayasası son yıllarda yaşanan gelişmelerin hukuki altyapısını kuran ve güçlendiren bir metin olarak yeni devletin biçimini ve yapısını tanımlayıp meclisi ulusun tek yasal temsilcisi kılıyordu (Ahmad 1983, 1992).

Bu arada Halifelik tartışılırken kadınların bir kez daha harekete geçtiklerini görmekteyiz. Her ne kadar bir kadın partisinin kurulmasına izin verilmese de iktidar tartışmasının ortasında kadınların bir dernek kurmalarına izin verildi. 7 Şubat 1924'te Nezihe Muhiddin'in çabalarıyla açılan “*Kadın Birliği*” ve onun yayın organı olan “*Türk Kadın Yolu*” hürriyetçi kadın hareketine kapı araladı. Birlik, tıpkı “*Kadınlar Halk Fırkası*” programındaki gibi çalışmalarını toplumsal yaşama ve eğitime odaklayarak yıllardır süren savaşların yaralarını sarmaya çalışmıştır (Toprak 1994, 8). 1935 yılına kadar varlığını sürdüren dernek, 1927 yılında ilk yıllık kongresini gerçekleştirdikten hemen sonra kadınların milletvekili seçimine katılabilmelerini tartışmaya açmıştır. Ancak toplumun kadının siyasi hak talebine henüz açık olmadığı anlaşılınca birlik geri adım atarken Nezihe Muhiddin siyasi hakları her türlü baskıya rağmen gündeme getirmekten çekinmemiştir (Bozkır 2000, 102-104).

Kasım ayının başlarında ise ardı ardına yaşanan istifalar sonrasında 17 Kasım 1924'te “*Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*” kuruldu (Tunçay 2005, 100-103). Ankara, İstanbul, İzmir başta olmak üzere özellikle doğu illerinde örgütlenen parti bir süre sonra eski İttihatçıları, İkinci Grup üyelerini ve hilafetin kaldırılmasını istemeyen muhafazakâr çevreleri bünyesinde topladı (Sezgin ve Şaylan 1983, 2048). Liberal politikaları benimseyen parti, muhalefet tarafından kontrol edilmeyen bir meclisin otoriter bir idare yaratacağına inanmaktaydı (Karpata 1996, 59).

Siyasetin ve iktidar tartışmasının gündem güne ısındığı bu süreçte çok etkisi yaratan olay ise 13 Şubat 1925'te patlak veren Şeyh Sait Ayaklanması oldu. Dinsel, karşı-devrimci, feodal bir ayaklanma görünümünde olan isyan kısa sürede Bingöl, Elazığ, Muş ve Diyarbakır'a yayıldı (Akşin 1997, 61). Ancak ayaklanma sadece dinsel ya da karşıdevrimci bir karaktere sahip değildi, bazı çevrelere göre ayaklanma etnik bir başkaldırıydı (Tunçay 2005, 129). 2 Mart 1925'te sertlik yanlısı bir önerenin 60'a karşı 94 oyla kabul edilmesi sonrasında Fethi Bey görevinden istifa etmiş, hükümeti kurma yetkisini alan İsmet Paşa ise 4 Mart 1925'te “*Takrir-i Sükûn Kanunu'nu*” çıkarttırarak iki tane İstiklal Mahkemesi kurdurtmuştur (Tunçay 2005, 138-139). Aslında Takrir-i Sükûn Kanunu Türkiye'nin yeni döneminin habercisiydi. Çoğu orta sınıfın aşığı katlarından gelme, pozitivizme inanan eski ordu mensubu ya da devlet memuru küçük burjuva radikalizmi iktidarı tamamen ele geçirmişti (Karpata 1996, 61, Timur 2001, 107-111). Alınan kararlar doğrultusunda 3 Haziran 1925'te *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası* tarih sahnesinden silindi (Sezgin ve Şaylan 1983, 2049). Bu arada basındaki sindirme faaliyetleri çerçevesinde Hüseyin Cahit Yalçın, Zekeriya Sertel ve Cevat Şakir Kabaağaçlı gibi isimler yargılanarak mahkûm edildi (Çavdar 1999, 281-282).

İşte siyasi atmosferin yukarıda değindiğimiz karmaşasında meydana gelen her türlü değişim kadın hareketini de yönlendirmiştir. Şüphesiz ki Nezihe Muhiddin ve *Kadın Birliği'nin* çabaları 1930'lu yılların iç ve dış atmosferiyle bütünleşerek siyasi hak talebi noktasında elde edilen kazanımların temelini sağlamıştır (Zihnioğlu 2003, 263). *Türk Kadın Birliği'nin* 1935 yılında “*Seçme ve Seçilme Hakkı ve Eşit Vatandaşlık için Uluslararası Kadınlar Birliği*” ile birlikte gerçekleştirdiği “*On ikinci Beynelmilel Kadınlar Kongresi*” Türkiyeli Feministlerin barış ve silahsızlanma kavramalarına odaklanmalarını sağlayarak kadının hak talebini üst noktalardan birisine çıkartırken kongre sonrasında birliğin kapatılması kontrollü kadın hareketine giden süreci hızlandırmıştır (Akşit 2008, 89). Artık Nezihe Muhiddin, Sabiha Sertel ya da Halide Edip gibi aktif isimlerin yerini kamusal alan ve modernleşmeyle özdeşleşmiş simalar almaya başladı. İşin açıkçası Cumhuriyet'in kurucu elitleri kadın hakları odaklı siyasal tavrı, iktidarlarını bölen bir olgu olarak algılayıp engellemişlerdir (Sancar 2014, 113-114). Elbette ki Cumhuriyet'in kadın hareketine yaptığı katkıları göz ardı edebilmek mümkün değildir. Her ne kadar iyi eş, iyi anne formuna uygun bir kadın hareketi istenmiş olsa da kontrol altında kamusal bir kadın yaratılmıştır. Kemalist söylem kadınların kamusal alanda eşit oldukları iddiasına meşruiyet kazandırarak, cinsler arasında yapay da olsa bir aynılık kurgulayabilmiştir (Arat 1998, 90). Bu yeni süreçte kadın kadınlığı ile değil Cumhuriyet'in saygıdeğer bir simgesi olarak ortaya çıkıp ataerkil kuralların kontrol ettiği sistemin eşit uygulayıcıları haline geldi. Devlet kontrollü kadın hareketinde kadınlar artık milliyetçiliğin ideal yaygınlaştırıcıları olarak görüldüler.

(Durakbaşa 2000, 92). Ancak kadının burada Osmanlı-İslam sentezi ile bir hesaplaşma aracı olarak kullanıldığı da unutulmamalıdır. (Çağatay ve Soysal 1990, 309).

İktidar Mücadelesinin Atmosferinde Kadın Hakkında Dergilere Yansıyan Düşünceler Kadının Konumu Üzerine Yaşanan Tartışma

1923-1925 yılları arasında dergilere kadın düşüncesi oldukça çeşitli yansımıştır. Hem kadınlar hem de kadınlar hakkında yazan erkekler milliyetçilik batıcılık, muhafazakârlık ve sosyalizmden hareketle siyaset, aile, annelik, eğitim, sınıfsal farklılık, giyim ve çocuk gibi konu başlıklarını işleyip kadının sorunlarına ve ihtiyaçlarına dikkat çekmişlerdir. Bu çerçevede Nezihe Muhiddin, önceki yıllara yönelik bir eleştiri yaparak Cumhuriyet ile kadın arasındaki ilişkiyi belirginleştirip yeni dönemin kazanımını somutlaştıran en belirgin simadır.

“Türk’ün Garb’a doğru ileri hareketleri, şimdiye kadar bir manilerle karşılaştı. Asrın terakkiyatından bizi pek geride bırakan bu engellerin mahiyeti iki kelime ile hülâsa edilebilir: Kurun-u vusta zihniyeti ve fikir esareti. Bizde her yeni şey, her hayırlı inkılap, muhakkak bu esaretin zincirleriyle bağlandı, ileri gidemedi hareketten mahrum olan her şey gibi zevale mahkûm oldu” (Nezihe Muhiddin 1341a, 18).

Kurumlarında, kanunlarında gericiğin izlerini hâlâ taşıyan Meşrutiyet Nezihe Muhiddin’e göre gerçek bir devrim değildi. Çünkü Meşrutiyet gerçek düşmana yani Orta Çağ zihniyetine savaş açamazken gerçek bir devrim olan Cumhuriyet, her anlamıyla Orta Çağ zihniyetiyle mücadele edip kadınların yararlanabileceği olanaklar yaratmıştır. (Nezihe Muhiddin 1341a, 18).

Önce doğanın sonrasında ise erkeğin yarattığı toplumsal koşulların kurbanı olan kadına öncelikle saygı duyulması gerektiği aşikârdır. *Aydınlık mecmuası* yazarı Saadet’e göre kadının mevcut konumunun nedeni doğadır. Her zaman ezilen, hamilelikten çocuk bakımına kadar iki kat çalışan hatta yeri geldiğinde metalaştırılan kadın vücut itibarı ile erkek kadar güçlü değildir. İşte bu, kadının toplumsal konumunu da etkileyen doğal bir haksızlıktır (Saadet 1923, 396-397). Erkeğin fiziki üstünlüğünü eleştiren *Asar-ı Nisvan* yazarı Fevziye Abdülreşit’e göre ise zaten güçsüz olan kadına erkeğin zulmetmesi anlaşılır bir durum değildir (Fevziye Abdülreşit 1341a, 1). Kadın ile erkek arasındaki eşitsizliğin fiziki koşullardan değil de toplumsal koşullardan kaynaklandığını iddia eden *Türk Kadın Yolu* yazarı Enver Benhan ise kız çocuğunun erkek çocuğundan daha hızlı büyüdüğüne hatta daha zeki olduğuna işaret etmektedir. Bu iki faktöre rağmen kadının gelişimini engelleyip onu statik hayata hapseden nedenler erkeğin ihtirasları ile ilkel dinlerin yarattığı toplumsal dinamiklerden kaynaklanmaktadır. (Enver Benhan 1341b, 6). Saadet’e göre erkek tarafından hazırlanan toplumsal kaideler daima erkeğin çıkarınadır. Mesela evlenmek isteyen zengin bir ailenin kızı hayalini gerçekleştirebilmek için hem güzel hem de temiz olmalıdır. Toplumsal ve resmi düzenlemelerin kurguladığı erkek hâkimiyetine aşına olmayan bir kız, evlendiğinde aydın bir kadına tahammül edemeyen, emirlerine itaat edilmesini bekleyen talaklı bir silah olarak kullanan hodbin bir erkek modeliyle karşılaşacağını bilmemektedir. (Saadet 1923, 397). Talak, veraset, çok eşlilik ve tesettür bunların hepsinin kadını ezip erkeğin hayatını kolaylaştırdığına dikkat çeken Enver Benhan, aydın yerlerde kısmen sonlandırılmış olsa da ülkenin birçok yerinde bu geleneklerin hâlâ var olduğunu belirtmektedir. Ona göre bu yanlış gelenekler erkeğin vicdanı ile değil ancak kanunlarla çözümlenebilirdi (Enver Benhan 1341b, 5). Gününün çoğunu dışarıda geçiren yani dinamik bir hayat mücadelesine atılarak fizyolojisini ve psikolojisini güçlendiren erkek karşısında ev içine hapsedilen kadının statik bir hayata mahkûm olduğunu da hatırlatan yazar, cinsler arasındaki eşitliğin ancak kadının statik yaşamının sonlandırılabilmesiyle mümkün olduğunu savunmaktadır (Enver Benhan 1341b, 5-6).

Statik hayata katkı yapan temel noktanın Orta Çağ’dan kalma hukuki mevzuatlar olduğu da unutulmamalıdır. Her ne kadar *Sebilürreşad* yazarı Abdülaziz Çavuş İslam hukukunun Batı’da kadına verilen hukuki hakları

Müslüman kadına çok önceden verdiğini belirtse de (Abdülaziz Çaviş 1339, 157) Hikmet Turgut'a göre çıkarlarına uymayan hukuki mevzuatlarla boğuşan, mirastan mahrum bırakılan, toplumsal yaşamda erkeğin korumasına muhtaç olan kadın, hukuki bir eşitliğe sahip değildir (Hikmet Turgut 1926, 6). Özellikle başlık parası için bir eşya gibi satılan köylü kadını, kadının hukuki konumunu belirginleştirmektedir (Hikmet Turgut 1926, 7). *Resimli Ay*'da çıkan imzasız yazıya göre ise günümüz kadınının görevi efendisine yani kocasına itaat etmek, çocuk doğurmak ve ev işleri yapmaktır. Ancak bugünün kadını bir eşten ziyade erkeğin ekonomik yükünü taşıyan bir hayat arkadaşı olmalıdır (İmzasız 1340, 41). Bu çerçevede *Resimli Ay*, Batı'da Yunan uygarlığından beridir devam eden kadın esaretinin sonlandırıldığına, Türkiye'de ise kadının erkeğin mutlak esareti altında yaşayan bir gül olduğuna dikkat çekmektedir (Resimli Ay 1341, 1). Türk kadınının ne dünkü esir eş ne de bugünkü hayat arkadaşı olduğunu belirten *Resimli Ay*'a göre, bugünün hayatında kadın erkeğin süsüdür. Kadının insan olma kriterlerine ulaşamadığı bir toplumda ondan hakkıyla gerçekleştirebileceği ekonomik, toplumsal ve siyasal görevler beklemek mümkün değildir. En basitinden Türkiye'de bir kadının iş hayatına atılması yüküne yük katması demektir. Mesela çağdaş ülkelerde çalışan kadınlar, çocuklarının gelişimini takip eden kreşlerden yararlanırken Türkiye'de böyle bir olanak söz konusu değildir. (İmzasız 1340, 42).

“Cemiyet içinde kendini fert olarak tanıyan kadının vazifesi her fert gibi cemiyetin iktisadi, içtimai, siyasi makinesi içinde müşterektir. Hâlbuki daha vazifesi yalnız erkeğin süsü olmak evinin işlerini görmek olan kadın bu vazifeye iştirak etmemiştir. Cemiyet çalışmasına mani olan müşkülleri daha ortadan kaldıramamıştır, kadının hayata atılması medeniyetin başlangıcı ve inkişafıyla beraber yürümüştür. Medeni memleketlere hayata giren bir kadın için ne o müşküller ne de çocuk manidir. Evlerde hayat-ı şerait o kadar mükemmeldir ki bir kadın iki saate bütün evinin işini görebilir; çocuk bakım haneleri üç haftalık çocuktan itibaren her sinde çocuğu alır. Ve bu bakım haneler o kadar asri bir teşkilata maliktirler ki çocuk orada gıdasını kalorisine göre alır, oynar, güneşte uyur, yıkanır, akşam annesi aldığı zaman her ihtiyacı tatmin edilmiş olur. Annesinin işi yalnız yatağına yatarmaktan ibarettir.” (İmzasız 1340, 42).

Kadın Yolu 23 Temmuz 1341/23 Temmuz 1925, Sayı.2, s. Kapak (Kapak Resmindeki Kişi: Beynelmillel Avrupa Kadın Cemiyetleri Reisesi Misis Corbet Agbe)

Mahfel yazarı Sin'e göre ise çalışan kadın, kadın sorununun önemli parçalarından birisidir. Savaş yıllarında iş hayatına atılan, eğitimin olanaklarından yararlanan bu kadınlar, feminizmi Türkiye'ye getirerek durumu daha da ağırlaştırmışlardır. Avrupa'da bile kadın-erkek eşitliğinin hâlâ tartışıldığını belirten Sin'e göre kadına sağlanan fırsatlar, olanaklar Türklük ve Müslümanlığın unutulmasına neden olmaktadır (Sin 1340, 135). Kadının her alanda daha yüksek olan erkeğin yerini tutamayacağını belirten yazar, fikirlerini biraz daha ileriye götürerek ne çeşit diplomaya sahip olursa olsun eninde sonunda kadının en büyük görevinin aile oluşturmak olacağını iddia etmektedir. (Sin 1340, 136). *İçtihat* yazarı Abdullah Cevdet'e göre ise kadının hayata atılmasının önüne engeller çıkartmak günümüz şartlarında mümkün değildir. Ev işi ve çocuk ile ilgilenen kadının ev dışındaki işleri erkeğe bırakmasının belki daha iyi olabileceğini belirten yazar, değişen koşulların artık buna izin vermediğini en az erkek kadar kadınının da hayat kavgasına, geleceği tasarlama kaygısına sürüklediğine dikkat çekmektedir (Abdullah Cevdet 1340, 7). Öyle ki hayatın yarısı anlamına gelen kadını önemsememek yaşamın umutlarından, mutluluklarından yoksun kalmaktır. Ancak ev kadını ve hayat kadını gibi sınıflandırmaların etkisinde kalmayarak kadının hem kendi hayatını kontrol edebilmesi gerektiğini hem de toplumsal roller alabilmesi gerektiğini de unutmamalıdır. (Dilek 1339, 7).

Hayat kavgasıyla siyaset arasındaki doğru orantı da gözden kaçırılmamalıdır. Siyasi, ekonomik ve toplumsal meselelerde oy hakkı bulunmayan yani kendisini yaşama kabul ettiremeyen kadın aslında vatandaş değildir. (İmzasız 1340, 42). Demokratik ülkelerde kanun önünde herkes eşit olduğundan kadınların siyasi haklarını elde ettiklerini savunan Enver Benhan'a göre kadın öğretmen olabilir ama milletvekili olamaz demek kadın anne olabilir ama öğretmen olamaz demekle eşdeğerdedir. Hâlbuki öğretmen olduğunda da kadın evinden, çocuğundan uzak kalmaktadır (Enver Benhan 1341d, 3-4). Bu düzlemde feminizmi erkek ile kadın hukukunu eşit kılmak olarak tanımlayan Enver Benhan, ailevi hak, sosyal hak ve siyasi hak üzere üç esas üzerinden feminizmi kurgulamaktadır. Yazar, ailevi hak ile evde eşlerin eşitliğini, sosyal hak ile iş hayatında, yaşamın kendisinde eşitliği, siyasi hak ile ise devlet olanaklarında eşitliği savunmaktadır (Enver Benhan 1341a, 3). İlimli feminizm ve radikal feminizm olmak üzere iki tür feminizm olduğunu savunan *Türk Kadın Yolu* yazarı Efzayiş Yusuf ise ilimli feminizmi erkek ile kadın arasındaki farkları algılayan mantıklı bir akım olarak değerlendirirken radikal feminizmi doğal olmayan üçüncü bir cins yaratmakla suçlamaktadır (Efzayiş Yusuf 1341b, 4-5).

“Hal-i hazırda, feminizm sahasında iki mühim cereyan var. Biri mutedil, diğeri müfrit feminizm. Mutedil feminizm erkek ile kadın arasındaki farkları idrak eden kabiliyetli, müspet bir cereyandır. Bu farkları fizyoloji bize bütün teferruatıyla gösterdiği gibi, psikoloji sahasındaki tettebbuatta aynı vechle ispat ediyor. Kadın ve erkeğin arasındaki bu farklar, kuvvet veyahut zaafi teşkil etmez. Bu farklar birbirinin noksanını ikmal eden, fazlalığını yahut eksikliğini idare eden birbirini tamamlayan iki nısfır” (Efzayiş Yusuf 1341b, 4-5).

Kadından Beklenen Temel Rol Annelik ve Eğitim

Vicdan Ekrem 1923'te *Aydınlık* mecmuasında kaleme aldığı yazısında kızların eğitimine dikkat çekmektedir. Sınıfsal farklılıklardan hareketle hazırladığı yazısında eğitim sisteminin tikanıklığından bahseden yazar, bağınaz düşünceyi de eleştirmektedir. Tıp Fakültesinde bir öğretim elemanı tarafından azarlanan kızların tepkisizliğini değinen Vicdan Ekrem'e göre kadının ilerleyememesinin altında eskinin köhne zihniyeti ile kadının kendini savunamaması yatmaktadır (Vicdan Ekrem 1923, 349). Ona göre toplumsal yaşamda kadın ile erkek arasındaki farklılıklar ortadan kalkarken yani toplumun bu iki ana unsuru tek bir parça haline gelirken bağınaz düşünce eğitim kurumlarında bu gelişimin önüne set çekmektedir. (Vicdan Ekrem 1923, 350). Bu çerçevede okullarda cinsiyet eşitliğine dikkat çeken Ernest Lavisse Fransa'da bir önceki yüzyıl kızlar için orta öğretim okulları açılırken kıyametler koptuğunu bugün ise 42 lise, 50 kolej ve 69 ortaokulun faaliyet gösterdiğini hatırlatmaktadır (Sabri Cemil 1341, 2). *Aydınlık* yazarı Talat Saadetin'e göre kendi zevklerine kadınları kurban eden erkekler, kazanımlarını tehdit eden eğitilmiş kadın imajından korktukları için bilinçli bir şekilde kızları okutmamaktadırlar (Talat Saadetin 1923, 394).

Batılılaşmayla birlikte mevcut eğitim kurumlarından ne kadar yararlanılabildiği ise üzerinde durulan bir başka noktadır. Fevziye Abdülreşit, kızlara gelecekte işlerine yarayacak konular öğretilmediği gibi bilimsel ve kültürel gelişmelerine katkı sağlayacak eserler de tavsiye edilmediğini belirtmektedir. (Fevziye Abdülreşit 1341e, 1). Hâlbuki Ernest Lavisse'nin de işaret ettiği gibi okullar sadece işaretleri öğretmekle ilgili değil onları anlayabilmek ve değerlendirebilmek de ilgilidir (Sabri Cemil 1341, 2). Dünyanın hızla değiştiğine dikkat çeken Fevziye Abdülreşit bugünün işe yaramayan bilgileri karşısında kızların yeni bilgiler edinmesinin kaçınılmaz olduğunu bunun da ancak eğitimle sağlanabileceğini hatırlatmaktadır.(Fevziye Abdülreşit 1341f, 1). Tartışmanın ilginç noktalarından birisi ise özverili kadın öğretmenler sayesinde kız liselerinde okuyan öğrencilerin bilimsel konuları en az erkek liselerinde okuyan öğrenciler kadar anlayabilmeleridir. (Sabri Cemil 1341, 3). Ancak yine de bütün çocukların okula gönderilmesinin zorunluluğu açıkken kız okullarındaki öğrenci sayısı erkek okullarındaki öğrenci sayısı arasındaki fark ile kız okullarındaki öğrencilerin büyük çoğunluğunun memur ya da aydın ailelerden geliyor olmaları düşündürücüdür (Hikmet Turgut 1926, 7).

Elbette ki kadın eğitiminin öneminin üzerinde duran fikirler kadar bu eğitimin zararlarını irdeleyen görüşler de söz konusudur. Muhafazakâr çevrelere göre uygarlığın ilerlemesi, milletin gelişmesi üniversite mezunu kadımlarla değil iyi çocuk yetiştirebilen annelerle mümkündür. (Sin 1340, 136). Bu yüzden muhafazakârlar kadının konumunu belirleyen annelik olduğunu iddia etmişlerdir. Aslında aynı durum milliyetçiler için de geçerlidir, ama muhafazakâr düşüncenin kadın eğitime yaklaşımı erkeğin kontrolü altında bir kadın kurgulayabilmekle ilgilidir. Bir İngiliz bilim adamının fikirlerinden bahseden *Sebilürreşad* yazarı Ahmet Şükrü, eğitim ile evliliğin neden beraber gitmeyeceğini anlatmaya çalışmaktadır. Bu bilim adamına göre, İngiltere'de yükseköğretime ve iş hayatına odaklanan kadın, anne ve eş olmayı unuttuğundan bu durum İngiliz aile hayatını tehdit etmektedir. Yükseköğretime bu şekilde yaklaşan İngiliz bilim adamı ortaöğretim konusunda biraz daha esnek davranıp kızların ortaöğretim ile sınırlı bir eğitim almalarında sakınca görmemektedir. Çünkü bu kurumlarda verilecek annelik ve ev idaresi eğitimi sayesinde ihtiyaç duyulan kadın profili yetiştirilebilirdi (Ahmet Şükrü 1340, 190).

“Kızlar darülfünuna gidiyorlar, istiklal mahkemesine giriyorlar, âlim oluyorlar diye sevinirken bir İngiliz âlimi kadınlar ve ilm hakkında bizi sükût-ı hayale düşürecek bazı tetkikat nakl ve hikâye etmektedir: Her kız için evlenmek imkânı, iktisap ettiği ilm ve marifet nispetinde tenakus eder. Ulum-ı içtimai mütehasısı bu kaideyi vaz ettikten sonra ilm ile zevceliğin bir arada gitmediğini söylüyor. İngiliz orta tedrisatının kıymet ve ehemmiyetini tetkik ediyor ve kendi kanaatince kadınların tahsil ve terbiyeleri bu dereceye münhasır kaldıkça ortada tehlike yoktur. Kızlar zevce, valide olmak fırsatından mahrum eden yüksek tedrisattır.” (Ahmet Şükrü 1340, 190).

Sebilürreşad yazarı Ömer Fevzi ise kadının eğitilmiş ve görgülü olmasının bilim adamı olmasından daha iyi olduğunu iddia etmektedir. (Ömer Fevzi 1340a, 344). Bu yüzden öğretmen adayı kızlara fen bilgisi derslerini okutmak yerine dini ve milli duyguları hareketlendirecek derslerle iyi anne olunmasını sağlayacak dersler verilmeli yani kadın ev kadınlığına, anneliğe ve çocuk terbiyesine hazırlanmalıdır (Ömer Fevzi 1340a, 345). Süreci gene İslami kurallar çerçevesinde kurgulayan *Sebilürreşad* yazarı Mehmet Sadık'a göre ise Anadolu Müslümanlarının talebi, kızların eğitiminde İslami terbiye ile İslami ahlak kaidelerinin mutlaka kullanılmasıdır (Mehmet Sadık 1340, 295).

Resimli Ay, Haziran 1341/Haziran 1925, Sayı.17, s. 35.

Yeni dönemin yeni koşullarında muhafazakârların savundukları gibi kadının anne olması yeterli midir? *Resimli Ay*'da bu duruma verilen tepki anne olabilmesi için gereken şartlar esirgendiğinden Türk kadının anne olamadığıdır. En başta on iki yaşında evlendirilen bir kızıdan nitelikli annelik beklemek ne kadar doğrudur? Çocuk büyütme bir bilim ise o bilimi öğrenmemiş olan bir kızı evlendirmek çelişkili değil midir? Diploması olmayan kişiler doktorluk yapamazken cahil annelerin çocuk büyütmesine izin vermek diplomasız bir bireyin herhangi bir hastayı tedavi etmesi sonrasında ortaya çıkan sorunlara benzer sorunlar yaratmaz mı? *Resimli Ay*'a göre okullarımızın yetersizliğini kabul ederek anneleri eğitecek gece konferansları düzenlemek, yayınlar hazırlamak belki iyi bir başlangıç olabilirdi. (İmzasız 1340, 41). Tartışmaya milliyetçi bir bakış açısı ile yaklaşan *Türk Kadın Yolu* yazarı Hatice Refik'e göre de kadının en büyük görevi anneliktir. Ancak Hatice Refik sadece çocuk doğurmaktan ibaret olmayan anneliğin çocuğu kendi malı olarak görmesinden ziyade bedenen ve zihnen gelişmiş gelecek nesillerin malı olarak görmesinin zorunluluğuna işaret etmektedir. Çünkü vatanın ihtiyaç duyduğu nesilleri cahil bir kadının kör, topal ve terbiyesiz yetiştirmesi yerine bilgili bir kadının vatansaver kılması çok daha doğrudur. Bu nedenle çocuklarının duygularını, fikirlerini ve ahlakını beslemek zorunda olan anneler askeri terbiye almış bireyler yaratabilmelidir (Hatice Refik 1341a, 4). Hatice Refik'e göre ülkenin idaresinde bilgi sahibi erkeklerden yararlanmak ne kadar önemli ise toplumsal mutluluk için de ev idaresine hâkim, mutlu, bilgili kadınlardan yararlanmak bir o kadar önemlidir. Çünkü kadın bilgisiyle aile içi mutluluğu, neşeyi ne kadar sağlarsa toplumsal mutluluk da ona paralel gelişir (Hatice Refik 1341b, 6-7). Fevziye Abdülreşit ise toplumsal mutluluk çerçevesinde kızların Avrupa'daki tasarruf yapmayı bilen kadınlara dönüşmelerinin ekonomik sorunlarla boğuşan bir millete kurtuluş yolu sağlayacağına inanmaktadır. Öyle ki Avrupa'da genç kızlar, çocuk pedagojisini, ev işlerini, temizliği ve yemek yapmayı öğrendikleri kadar elbiselerini çağa uygun hale getirip bir elbiseye üç elbiselik iş de gördürebilmektedirler (Fevziye Abdülreşit 1341e, 1).

Çocuk düşürmek ise annenin ve kadının konumunu zedeleyen ciddi bir sorundur. Uzun soluklu savaşlarla nüfusu azalmış bir ülkede çocuk düşürmek vatana ihanetten başka bir şey değildir. Çocuğu doğuran, onu felaketlerden koruyan kollayan kadın nasıl olurda çocuk düşürebilirdi? *Dumlupınar* yazarı Cemal Zeki'ye göre bunun nedeni cehalettir. En kutsal görevinin çocuk olduğunu bilmeyen, hurafelere inanan kadın, hem kendisine hem de vatanına karşı suç işlediğinin ayırında değildir. Çocuğunu düşüren kadın, sadece bir katil değil aynı zamanda vatanı savunacak, insanlığa hizmet edecek bir ferdi öldüren vatan hainidir (Cemal Zeki 1341, 11-12). Son zamanlarda bilimsel gelişmelerle çocuk düşürmenin tehlikesiz olduğuna dair bir kanaatin yerleştiğine de dikkat çeken Cemal Zeki, çocuk düşürmenin genellikle kadının hayatına mal olduğunu hatırlatmaktadır (Cemal Zeki 1341, 13).

“Hele son zamanlarda fende vukua gelen terakkiyatla çocuk düşürmenin artık korkusuz, tehlikesiz olduğu hakkında cümle kafalardaki kanaat pek gariptir. Bunlar çocuk düşürmeyi oyuncak zan ediyorlar. Tehlikesiz sanıyorlar, fakat aldanıyorlar, çocuk düşürmek daima tehlikeli, kadının çok defa hayatına mal olur. Çocuk düşürmek baca temizlemeye benzemez” (Cemal Zeki 1341, 13).

Kadının Sınıfsal ve Ekonomik Durumunun Karşılaştırılması

Dönemin kadın ve düşünce dergilerinde tespit ettiğimiz ilginç noktalardan bir diğeri ise kadınlar hakkında yapılan sınıfsal ve ekonomik karşılaştırmalardır. Aslında bu karşılaştırmalar daha çok dışarıdan bakıldığında Batılı bir kadına benzeyen, tüketen kadın ile sıradan kadın arasındadır. İster “*Şişli kadını*” ile “*Arnavutköy kadını*” arasında ister zengin kadın ile fakir kadın arasında yapılsın bütün karşılaştırmalarda bir şekilde sınıfsal çelişkiye odaklanılmaktadır. II. Meşrutiyet yıllarında bu yoğunlukta karşılaştırmalar yokken Cumhuriyet'in ilk iki yılında yaşanan bu yoğunlaşma düşünce dünyamızda basın özgürlüğü bağlamında ortaya çıkan fırsatları somutlaştırmaktadır. Elbette ki bu özgürlüğün ne kadar sürdüğünü belirleyebilmek daha kapsamlı bir çalışmayla mümkündür.

Kadın üzerine yapılan karşılaştırmalar da ülkede yaşananların farkında olmayan, Batı'yı anlamaktan ziyade taklit eden Şişli kadını sık sık konu edilmektedir. Şişli kadınına detaylıca değerlendiren *Resimli Ay* yazarı Melahat, her yerde kadın gelişirken, iktisadi rekabet kadını hayatın zorluklarına sürüklerken ya da anneliği hakkıyla gerçekleştirmek isteyen kadınlar okullara, derneklere koşarken Şişli kadının ne yaptığını sormaktadır (Melahat 1340a, 27). Bu zengin kadınlar, evinde iki ya da üç hizmetçi bulunduran, para kazanmak yerine giysi ya da eğlence peşinde koşan, ev işlerinden haberdar olmayan, ev kadını olmadığı gibi çocuğunu dadiya terk ettiğinden anne de olamayan bir kitledir (Melahat 1340a, 27). Şişli kadını ülkesindeki buhranın da bilincinde değildir. Ruhunu okşayacak en güzel eşyalar için Rum dükkânlarına giden bu kadın, harcadığı paranın yüzde onunun hatta bazen yüzde ellisinin Yunan mültecilere ya da Yunan donanmasına gittiğinin farkında değildir. Hatta daha da kötüsü farkında olsa bile süslenmekten vazgeçemediğinden bu dükkânlarda dolaşmaktan kendisini alamaz (Melahat 1340a, 27). Şişli kadını, Fransız kadınından daha güzel öğrendiği Fransız kültürü ile uğraşırken, bakıma muhtaç iki yüz bin yetimi; kocalarını savaşta kaybeden, işsizlik yüzünden çocuklarına bakamayan, kötü yola sürüklenen ya da fabrikada kazandığı üç beş kuruşla evini geçindirmeye çalışan kadını umursamayarak tiyatro ya da sinema için para harcamaya devam eder. Aslında Melahat'e göre Şişli kadını ne evini kollayan iyi bir anne ne yaşama katılan bir birey ne de siyasi hak talep eden bir vatandaşdır (Melahat 1340a, 28).

Şişli kadının süs ve eğlence anlayışına sahip olan “*Kadıköy kadını*” da Şişli kadınından pek farklı değildir. Ancak Kadıköy kadını, Şişli kadınına göre kendi benliğine daha bağlıdır. Öyle ki yüzündeki allıkları, gözlerindeki sürmeleri, gülüşündeki ve yürüyüşündeki davetiyle Fransız kadınından ziyade doğunun annesine benzer (Melahat 1340a, 29). Yazara göre tam anlamıyla bir Türk kadını, bir Türk anası olan ise “*Beyazıt kadınıdır*”. Babasının kulağına fısıldadığı namus kelimesiyle yaşayan, kocasını ve çocuklarını her şeyin üzerinde tutan, evini temizlerken, yemek hazırlarken mutlu olan bu kadın, bütün bu iyi vasıflarına rağmen cahildir.

Çocuklarını nasıl büyüteceğini bilmeyen Beyazıt kadını sık sık kadere ve Allah'a başvururken cehaletinin içinde sabır ve iman taşır (Melahat 1340a, 30). Toplumsal ve düşünsel gelişmeleri takip edemeyen bu kadının en zayıf noktası ise Şişli kadını gibi giyinen, onun gibi aşk romanları ve aşk dergileri okuyan hatta Avrupalılaşmak için erkekle birlikte olmanın yöntemlerini öğrenmeye çalışan kızıdır. Melahat'a göre aşk her genç kızın hakkıdır. Ancak iktisadi ve toplumsal koşullar iyi bir anne ve iyi bir eş olmayı öncelikli hale getirmektedir (Melahat 1340a, 30). Zorlu hayat şartlarının yarattığı karmaşayı en fazla hisseden ise hem bir anne hem bir eş hem de bir işçi olan Arnavutköy kadınıdır. Pazar yerinde ekmek satarken ya da tütün fabrikasında çalışırken, hastalık ve ölüm bu kadının günlük misafiridir. Basit bir işçi olan kocası işten çıkartıldığında omuzlarındaki yük iki kat artan bu kadın çalışırken çocukları, ihtiyar bir kadının ya da bir komşunun elinde harap olur (Melahat 1340a, 30).

“Hayatın bütün yükü bu zavallı kadının sırtına yüklenmiştir. O hem zevcedir hem annedir hem hayat kadınıdır. Bu üç büyük yükün altında omuzları çökmüş kemikleri kırılmış kadın hayatını kazanmak için tütün fabrikasında çalışır evlerde çamaşırlar yıkar. Pazar yerinde ekmek satar, sebze satar kocasının doyuramadığı sefaya bir dilim ekmek katabilmek için günde on dört saat çalışır. Kocasını adi bir ameledir. Ticari ve sınai bir buhran onun işten kovulmasıyla sonuçlanmıştır. Hastalık ve ölüm bu ailenin her günlük misafiridir. Say ne kadar çok olsa sefalette o kadar çoktur. Fazla say vücuduyla ödenir” (Melahat 1340a, 30).

Resimli Ay, Ağustos 1341/Ağustos 1925, Sayı.19, s. 10, (Dünyayı saran dans çılgınlığına tutulan asri kızlar evlendikten sonra nasıl dans edecekler?).

Saadet ise zengin burjuva kadını ile fakir kadını karşılaştırıp zengin kadın bile toplumun ve erkeğin kurbanı olurken fakir kadının parasızlığına, bilgisizliğine işaret etmektedir. Önce babalarından sonra ise eşlerinden dayak yiyen fakir kadınlar, güzel olsalar bile paraları olmadığından istedikleri erkeklerle evlenemezler. (Saadet 1923, 398). Fevziye Abdülreşit'e göre ise yol gösteremeyen zengin kadın, Türkiye'deki kadın hareketinin en ciddi sıkıntısıdır. İşin açıkçası ona göre, Türkiye'deki aristokratik kadınlar ne kadar mükemmel eğitim görürlerse görsünler, ne kadar kadınlık hakkında ulvi fikirlere sahip olurlarsa olsunlar geniş kadın kitlelerine rehberlik edememektedirler (Fevziye Abdülreşit 1341c, 1).

Resimli Ay dergisinden M. Vehbi de kadınları karşılaştırmaktadır. Kadının ailenin en masraflı unsuru olduğunu belirten M. Vehbi, Kadıköy Kadını, Şişli Kadını, Arnavutköy kadını başlıkları altında yapılan karşılaştırmanın oldukça yararlı olduğunu ancak kadının ekonomik bir sınıflandırma ile anlatılması gerektiğini belirtmektedir. Ona göre İstanbul'da Zengin-muhteşem aileler, orta halli-sakin aileler ve fakir-mustarip aileler olmak üzere üç aile çeşidi ve üç kadın tipi bulunmaktadır (M.Vehbi 1340, 8). İstanbul'da savaşımlara rağmen zengin ailelerin hâlâ var olduğunu hatırlatan M. Vehbi, bu ailelerin kadınlarının süslenmek için beş yüz İngiliz lirası değerinde nadir küpeler takabildiklerini söylemektedir. Öyle ki zengin ailede kadın devamlı tüketendir. Sabahlık, balo elbiseleri, kıymetli ipliklerden yapılmış gecelikler, mantolar, ayakkabılar, ipekli çoraplar, şemsiyeler, parfümler, saç suları, tırnak ve dudak boyaları, pırlanta, elmas, inci, zümrüt, yakut yüzükler, gerdanlıklar, tiyatro, hep zengin ailelerin kadınlarını tatmin etmektedir (M.Vehbi 1340, 8-9). Orta halli-sakin ailelerde ise memur, öğretmen ya da esnaf olan erkek sanki bir makinadır. Bu ailenin durmadan çalışan erkek tipinin yanında bir taraftan ev işleriyle, çocuk bakımıyla uğraşan, bir taraftan da aile bütçesini zorlayan harcamalar yapan bir kadın tipi vardır. Sabahdan akşama kadar evde kalan, ipekli elbise, manto, ayakkabı, çanta ve güzel kokulardan hoşlanan bu kadın da yüz elli liralık aile bütçesinin otuz lirasını kendi ihtiyaçlarına harcar (M.Vehbi 1340, 9-10). Savaşlardan önce orta halli aile sayısının İstanbul'da oldukça fazla olduğunu belirten yazar, bu sayının azaldığını İstanbul'daki ailelerin elli ile yüz lira arasında kazandıklarını ama bir ailenin geçimi için en az yüz elli lira gerektiğini de hatırlatmaktadır (M.Vehbi 1340, 10). Savaşlarla sayısı günden güne artan fakir ailelerde ise günlük ortalama bir lira kazanan baba ile yine günlük ortalama elli ya da altmış kuruş kazanan anne beraber çalışmaktadırlar. İstanbul'un baştan sona fakir ailelerle dolu olduğuna dikkat çeken yazar, gününü tütün rejisinde, fabrikalarda, orman işlerinde, mağazalarda çalışmakla geçiren bu fakir ailenin fakir kadınının süslenmeye ne vakit ne de para bulabildiğini hatırlatmaktadır (M.Vehbi 1340, 10).

Tartışmayı Anadolu'ya çeken Enver Benhan ise kasaba kadını ile Yörük kadını karşılaştırmaktadır. Kasaba kadınının dindar ve tutucu olduğunu belirten yazar, bu kadınlarda Arap kültürünün etkili olduğunu söylemektedir. Köylerdeki dinsel geleneğin kasabalardakinden daha esnek olduğunu, yani şehirlerden uzaklaştıkça dinin etkisinin azaldığını iddia eden Benhan, köylü kadınların tesettürü daha çok yabancı bir köye giderken kullandıklarına işaret etmektedir. Yörük kadını ise ona göre Eski Türk kadınının en özgür hallerini yaşatan kadın tipidir (Enver Benhan 1341c, 4-5).

“Tabiatın bedii sinesinde saf ve Türk adetleri ile yaşayan Türkmenlerin hayatı gıptaya şayandır. Genç kızlar büyük bir serbestiye maliktir. İstedikleri zaman erkekler meclisinde eğlencelere devam edebilirler. Sair zamanlarda vazifesi halı dokumaktır. Türkmen kızlarının yapmış olduğu halıları, dağ çiçeklerinin resimlerini Dünyada hiçbir milletin kızlarının irade ve zekâları yapmaya kadar değildir. İşte Yörük kadını ile kasaba içinde Arap ananeleri ile yaşayan Türk kadınının iki manzarası. Hangisi daha insani, daha güzeldir” (Enver Benhan 1341c, 5).

Anadolu'nun dağlarında göçebe kültürün değerlerini muhafaza eden Yörük kadını, demokratik kültürün olanaklarından yararlanmakta, hatunlar meclisi ile siyasete katılmakta, erkeklerle birlikte eğlenmekte yani daha serbest yaşamaktadır (Enver Benhan 1341c, 5).

Kadınlar hakkında yapılan karşılaştırmada dikkat çeken noktalardan bir tanesi ise özellikle eleştirel bir tavır geliştiren muhafazakâr yazarların odaklandıkları “kadın-süs-batılılaşma” ilişkisidir. Batılılaşmış kadını pek çok sorunun kaynağı olarak gören, onları mefkûresiz olmakla suçlayan *Sebilürreşad* yazarı Ömer Kaplan, savaş yıllarında bile bu kadınların üzgün taklidi yapamadıklarını iddia etmektedir. Hatta Milli Mücadele yıllarında kısa süreli de olsa bir mefkûreye sahip olan Anadolu kadını şu anda her anlamda mefkûresizdir. (Ömer Kaplan 1340, 407)

Muhafazakârlara göre Frenkleşmek hevesine kapılan kadına kışlık şapka giydirilmek istenmesi halkın hislerine saygı gösterilmediğinin işaretidir (İmzasız 1339, 42-43). Afrika'daki yerel kabileler ile Batılılaşmış kadını bir tutan Ömer Fevzi, bu kadının da Afrikalı vahşiler gibi boncuk, yemek, içmek ve gezmek peşinde koştuğunu savunmaktadır (Ömer Fevzi 1340b, 404). Kadının özünde şerefli, ağırbaşlı olduğunu belirten yazar, görünüşte Batılılaşmış kadın tipine gönderme yaparak bu kadınların erkeklerin dikkatlerini çekebilmek için ilgi çekici hareketler yaptıklarını, vücutlarını sergilediklerini anlatıp namuslu kadının tarifini vermektedir. Ona göre namuslu kadın yüzünü boyamaz, moda çılgınlığının peşinde koşmaz, bakışları kendisine çekmez, çağdaşlık adına balolara, konserlere, barlara gitmez (Ömer Fevzi 1340b, 405). Ömer Fevzi'nin fikirleri bu şekilde olsa da *Resimli Ay* yazarı Melahat'e göre kadının süslenme arzusu erkeğe kendini beğendirmekten çok kendi göz zevkine hitap edebilmekle alakalıdır. (Melahat 1340b, 2). Bütün bunların yanında süs tartışması Türkiye'de Batılılaşmanın nasıl yanlış anlaşıldığını da belirginleştirmektedir. *Resimli Ay*'a göre Tanzimat'tan beridir çağı yakalayabilmek için uygulanan yöntemler toplumsal kuklalar yaratmıştır. Önceden sarık ve cüppenin terk edilmesiyle çağdaşlık arasında bağlantı kurulurken şimdi ise kaliteli tuvaletler ve dans salonlarıyla çağdaşlık arasında bağlantı kurulmaktadır. Bu çerçevede *Resimli Ay*, Batı'nın eğlence ve giyim anlayışını almaktan ziyade işçiler, ihtiyarlar, öksüzler ve dullar için yaptıklarını almanın daha ahlaki olacağını iddia etmektedir (İmzasız 1340, 42).

Bütün bu tartışmaların ortasında Fevziye Abdülreşit özeleştiriyi yaparak belli bir kadın kitlesinin iyi ya da kötü yanlarını bütün kadınlara mal etmenin yanlışlığını hatırlatmaktadır. İstanbul'da etkin olan her iki bakış açısına da mesafeli yaklaşan yazar, Batıcıları Türk kadınına sadece Avrupa'nın kontlarını, prenseslerini örnek göstermekle suçlarken muhafazakârları ise kozmopolit İstanbul nüfusunda yaşayan birkaç yüz kadını bütün topluma mal etmekle suçlamaktadır. (Fevziye Abdülreşit 1341a, 2).

Kadın Karşısındaki Duyarsızlığa Getirilen Eleştiri

Kadının negatif konumunun temel nedenlerinden birisi de duyarsızlıktır. Özellikle genç kızların hayat karşısında mücadele etmesi gerektiğine inanan Vicdan Ekrem, fabrikalarda, imalathanelerde her gün çalışan fakir kadın sayısı artarken aydın, eğitilmiş kadına düşenin çağdaş değerlerden destek alan bir duyarlılık olduğunu hatırlatmaktadır (Vicdan Ekrem 1923, 350). Duyarsızlık tartışmasına daha sert yaklaşan Talat Saadettin'e göre de kadının kötü durumunun en büyük suçlusu geniş kadın kitleleri değil ona duyarsız kalan eğitilmiş kadınlardır. Rosa Lüksemburg, Clara Zetkin gibi kadınlar, acı çeken kadının özgürlüğü ve mutluluğu için hayatlarını feda ederken aydın Türk kadını duyarsızlığını sürdürmektedir. Yazara göre, bu duyarsızlığı aşabilmek için aydın kadına düşen görev çalışan, ezilen kadınların hakları için anlaşmak, teşkilatlanmak, ulusal ve uluslararası çevrelerle iletişim kurmaktır (Talat Saadettin 1923, 394).

“Dünyanın birçok yerlerinde yüksek ruhlular ve kızlar ezilen, ölen ve ıstırap çeken hemşirelerinin hürriyet ve saadetleri için hayatlarını feda ederek çalıştılar ve çalışıyorlar. Fakat Türkiye'nin bu Rosa Luxemburgları, Clara Zetkinleri nerede? Biz münevver Türk kadınlarının bu lakaytlığı ve ataleti insanîyetin hiçbir zaman af etmeyeceği hatalardandır. Artık anlamalıyız ki bizim dünkü bugünkü her zamanki vazifemiz kadınlığın ve bilhassa çalışan ve ıstırap çeken kadınlığın haklarını tanımak için anlaşmak, teşkilatlanmak, birleşmek, mücadele etmek ve dünyanın her köşesinde bu uğurda çalışan hemşirelerimizle tesis-i münasebet eylemektir.” (Talat Saadettin 1923, 394).

Yani erkeğin yalanlarına dayanan toplumsal düzenin esiri olan kadın, duyarsızlığı bir kenara bırakarak erkeğin metası olmamak için birleşmeli, çağdaşlaşmalı ve insanileşmelidir (Saadet 1923, 398).

Eğlenen ve süslenen kadını örnekleyen *Sebilürreşad* yazarı Ahmet Cevdet ise Bulgar kadınlarının Sofya'da topladıkları bir kongreye atıfta bulunarak bu kongrede, fakir ve eğlence düşkünü kadınlar hakkında kararlar

alındığını söylemektedir. Bu kongreden hareketle yazar, Türkiye’de fakir kadınlara ev idaresini öğretecek kurumların olmadığını zengin kadınların ise süsten başka bir şey düşünmediklerini iddia etmektedir. (Ahmet Cevdet 1340, 62). Tartışmayı Anadolu bağlamında değerlendiren *Anadolu Mecmuası* yazarı Ziyaeddin Fahri ise ülkenin gerçek kadınının fakirlik ve bilgisizlik içinde kıvranan Anadolu kadını olduğunu, belli bir kitlenin ise onun adından yararlanarak hak talep ettiğini anlatmaktadır. Milli Mücadele yıllarında Anadolu kadınına ilgi gösterildiğini ancak şu anda derin bir duyarsızlık yaşandığına dikkat çeken yazar, yer yer yükselen hak, hukuk, parti söylemlerinin yeterliliğini de sorgulamaktadır (Ziyaeddin Fahri 1341, 368).

“Kurtuluş harbinin heyecanlı günlerinde Anadolu kadınına ait birçok menkıbeler dinledik. Yavuklusu cephele düşmanla mücadele ederken nişanlı Ayşe'nin arkasıyla kurşun taşıdığı işittik ve gördük. Fakat yalnız bu kadar. Hayır, bu kadar değil siyasetin ve harbin gürültüleri içinde fikirlerin bazen kadınlık sahasında döküldüğü vaki oldu. Bunun en canlısı Anadolu kadının istiklal cenginde gösterdiği ilahi kudretin siyasetçilik ve fırkacılık ile merc edilmesidir. Evet, Ayşe'nin yani Anadolu kadının adından istifade eden bir zümrenin kadınları memleketin asıl ana kadınlığına yabancı sefil ihtiraslarla hareketlerde bulundular. Bu hareketin yani başında bir ses yükseldi. Kadın hukuku kadın fırkası” (Ziyaeddin Fahri 1341, 368).

Anadolu’ya üvey evlat muamelesi yapıldığını söyleyen Fevziye Abdülreşit ise gençlerin köyleri ya da kadınları aydınlatmak yerine İstanbul’da çalıştıklarını ıssız ve ücra köşelerde ise binlerce vatandaşın, yüzlerce köyün duyarlı doktorlar ve öğretmenler beklediğini söylemektedir (Fevziye Abdülreşit 1341b, 3).

Türk kadınının siyasi haklarını almamış olsa bile ülke sorunlarıyla alakadar olmak istediğine değinen Nezihe Muhiddin ise yıllardır değişik yükler altında ezilen erkeğin yanında kadının kadına karşı duyarsızlığını da hatırlatmaktadır. Ona göre bu duyarsızlığın en güzel göstergesi üye açısından hâlâ beklenen seviyeye ulaşamamış olan *“Türk Kadın Birliği’dir”*. Öyle ki Atina kadınları bile binlerce üyeden oluşan bir derneğe sahipken yaklaşık beş yüz üye tarafından temsil edilen *Türk Kadın Birliği’nin* bütün kadınlara hitap etmesini bekleyebilmek mümkün değildir (Nezihe Muhiddin 1341c, 2). Kadınların özellikle İstanbul’da yaşayan kadınların vatana karşı duyarsızlıkları da irdelenmiştir. Konuya değinen Ömer Fevzi, bazı kadınların çocuklarını askere göndermemek için takındıkları tavrı eleştirmektedir. Ona göre her şeyi İstanbul’dan ibaret gören duyarsız kadınlar için ülkedeki karmaşa önemli değildir (Ömer Fevzi 1340b, 404). *Asar-ı Nisvan* yazarı Seyyah ise kadından vatana karşı duyarlılık göstermesini Musul sorunundan hareketle istemektedir. Avrupalıların Türkleri; Koreliler, Çinliler, Avusturyalılar ve vahşilerle karıştırdığını söyleyen yazar, sınırları korumak için kadınların göreve hazır olduklarını belirtmektedir. Ona göre, Musul’da zırha ve silaha bürünmüş kapitalistlerin himaye ettiği sarhoş ve yırtıcı bir el ülkeyi tehdit edecek olursa Türk kadınına düşen görev ülkesini sonuna kadar savunmak olacaktır (Seyyah 1342, 3).

Bir Modernleşme Göstergesi Olan Uçak ile Kadın Arasında Kurulan Bağ

Modernleşme yolunda sağlam adımlar atan Cumhuriyet için hava kuvvetleri ciddi bir konudur. Birinci Dünya Savaşı’nda uçağın bir savaş aracı olarak gösterdiği başarı bu aracın öneminin artmasına neden olmuştur. Uçağın yararlarını II. Meşrutiyet’ten bu yanadır takip eden Türkiye’de de çağdaşlaşma ile kurulan bağ gereği hava kuvvetleriyle desteklenmiş bir ordu arzulanmış ancak altyapı eksikliği bunun gerçekleşmesini engellemiştir. Çağdaşlaşma ile uçak arasında kurulan bu bağın bir süre sonra *“çağdaşlaşma-kadın-uçak”* bağına dönüşmesi ise rastlantı değildir. Gerçekten de kadın hareketinin tarihinde uçak kullanabilen kadınlar, erkeklerin yapabildiği her işi yapabilen modern kadınların varlığına işaret etmektedir. 1923-1925 yılları arasında yayımlanan yazılarda sık sık uçaklardan, derneklerden ve para yardımlarından bahsedilmesi bu nedenle doğaldır. *Resimli Mecmua* yazarı Mahmut Cahid uçak teknolojisinin günden güne hızlanan gelişimine dikkat çekerek büyük pilotların arasında kadınların da bulunduğunu, en az Batı kadını kadar cesur olan Türk kadınının da pilotluk yapabileceğini iddia etmektedir (Mahmut Cahit 1341, 5). Avrupa ve Çin’de kadın pilotlardan oluşan filolar varken bizde olmaması

ona göre büyük bir eksiklik. Bu nedenle derneklerin katkılarıyla açılacak eğitim kurumlarında ilk adımlar atılabiliirdi (Tayyare 1341, 12). Tayyare kelimesi yerine milli bir kelime olan “uçar” kelimesini kullanmayı öneren Fevziye Abdülreşit ise Batı'nın uçak sayesinde mazlum milletler üzerinde elde ettiği hâkimiyeti eleştirip Türkiye'nin güvenliğine odaklanan bir hava kuvvetleri politikasının gerekliliğine işaret etmektedir. (Fevziye Abdülreşit 1341d, 1). Bu önemli aracın ülkemizde kullanılması için atılan adımlara kadınların duyarsız kaldığını belirten Fevziye Abdülreşit ise kurulan dernekler aracılığıyla ülkenin her tarafından yardımlar toplanırken bu derneklerin listelerinde kadınların isimlerinin geçmemesinin düşündürücü olduğunu belirtmektedir (Fevziye Abdülreşit 1341d, 2). “Tayyare İanesini” vatandaşlık bağlamında konu edinen Nezihe Muhiddin ise vatani önceliği hatırlatarak uçağı önemsememenin vatani önemsememek olduğunu söylemektedir. Türk kadınından tayyare ianesine katkı bekleyen yazar, İstanbul mağazalarında harcanan gereksiz paralarla bir değil birkaç uçak alınabileceğini hatta boşa harcanan paranın onda birinin bile yetebileceğini iddia etmektedir. Ona göre bu katkı erkeklerin gözündeki kadın imajının kırılmasını da sağlayabilirdi. En okumuşundan en cahiline kadar erkeğin gözünde kadın gereksiz harcamalar yapan bir varlıktır. İşte bu durum vatani işlerin tek bir cinse yüklenmesine neden olarak erkeğin hâkimiyetine katkı sağlamaktadır. Bu noktada kadına düşen görev aile içinde var olan erkek-kadın ortaklığını vatani meselelerde de gösterebilmektir (Nezihe Muhiddin 1341b, 2-3)

Tayyare 15 Teşrin-i Evvel 1341/15 Ekim 1925, Sayı.14, s.13 (On iki sene önce büyük bir cesaret-i medeniye göstererek ilk defa uçan Türk Kadını Belkıs Şevket Hanım uçtuktan sonra tayyareden inerken)

Yeni Bir Örnek Olarak Amerika Birleşik Devletleri

Dönem makalelerinde dikkat çeken hususlardan bir tanesi de başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere sık sık Batı'nın örneklenmesidir. Avrupa kentleri düşünüldüğünde kadının konumunun farklılığının hemen hissedildiğini belirten *İçtihat*'a göre Milano'da gözünüzü kapatıp Lyon'da açarsanız kentler arasında dikkat çekici bir benzerlik olduğunu kadınlı-erkekli bir yaşamın kentlerin merkezine yerleştiğini görürsünüz (*İçtihat* 1341, 3653). Doğu'da ise bunun tam tersi söz konusudur. Yine de Türkiye'de son yıllarda yaşanan değişikliklerle on beş sene önce bir yerde toplanıp sohbet edemeyen kitleler, artık rahatça iletişim kurabilmektedir (*İçtihat* 1341, 3653). Batı'da yaşanan farklılaşmanın en çok hissedildiği yer Amerika Birleşik Devletleri olduğundan bu ülke dergilerde eskiye nazaran daha çok konu edilmiştir. *İçtihat*'a göre kadının özgürlüğüne karşı örnek olarak

gösterilebilecek en güzel ülke olan ABD'de haklarının çoğunu elde etmiş olan Amerikan kadını, bakan bile olabilmektedir. Burada sık sık gündeme getirilen nokta, kıtanın çoğunluğuna yayılan Latin kültüründen daha farklı olan Anglosakson kültürünün etkisidir. Anglosakson kültüründe her birey kendisinin padişahı iken Latin kültüründe yaşam tamamen biz etrafında dönmektedir. Amerikan kadının özgünlüğünü açıklayan işte bu bireye verilen önceliktir (İçtihat 1341, 3654-3655). Abdullah Cevdet de Anglosakson kültürü ile yaşayan ülkelerde kadın hareketinin en güzel örnekleri izlendiğini iddia etmektedir (Abdullah Cevdet 1340, 15). Amerika'da kadın eğitimine muazzam derecede önem verildiğini belirten Hatice Refik'de kadınların bu ülkede aldıkları eğitimin doğrudan aileye ve topluma yansıdığını hatırlatıp kumara, içkiye ve çocuk işçiliğine savaş açan mücadeleciler Amerikan kadınından bahsetmektedir. Hatta bu ülkenin erkeği eşini ezebileceği bir varlık olarak değil eşit hukuki şartlarla bağlandığı bir arkadaş olarak görür. (Hatice Refik 1341b, 7-8). Amerikan kolejlerinde eğitim alan kızların durumunu ele alan Efzayiş Yusuf ise bu kızların geleneklerine, insanlarına yabancılaşmadıklarını aksine iyi bir eş ve anne olmayı öğrenerek kocalarıyla ortak bir yaşam kurguladıklarını ayrıca ve vatan için de her an fedakârlığa hazır olduklarını belirtmektedir (Efzayiş Yusuf 1341a, 3-5).

Sonuç

Cumhuriyet'in ilanı sonrasında Türkiye'de değişen koşulların yaratmış olduğu ortam, toplumsal meseleleri ve bir iktidar kavgasını içinde barındırmıştır. Özellikle 1923-1925 yılları arasında siyaset eski ile yeni arasındaki kavganın devlet otoritesine yansıyan en yoğun süreci ile karşılaşmış, bir tarafta eski düzenin temsilcileri mevcut devlet düzenini çıkarlarına uygun kılmaya çalışırken diğer taraftan da yeni düzenin temsilcileri köhnemiş olduğunu düşündükleri eski düzeninin yerine daha çağdaş bir yapı yaratmak istemişlerdir. Elbette ki bu iki güç arasındaki çatışmanın sonuçları politikaya, insana ve ideolojiye yön veren olayları ve simaları şekillendirerek fikirleri ve karakterleri ile var olmaya çalışan bir kadın imajını somutlaştırmıştır. II. Meşrutiyet'in koşullarında neredeyse her şeyi etkileyen değişim ve dönüşüm isteği sonraki yılların kadınına ve kadınlığına birikim sağlarken bu değişim ve dönüşüm isteğini üst noktalara taşıyan Cumhuriyet, siyasette, iş hayatında ve sanatta var olmaya çalışan zengin bir kadın hareketi yaratmıştır. İşte 1923-1925 yılları arasında dergilerinde, yeni hayatın yeni kadınlarının fikirlerini ve yeni kadını eleştirenlerin fikirlerini siyasi atmosferin tam ortasında görmek mümkündür. Hatta II. Meşrutiyet yıllarındakinden daha zengin, daha oturaklı, daha aktif, daha eleştirel ve daha özgür bir fikirler demeti kadına ve kadın hareketine yön vermiştir. Nezihe Muhiddin'in çok erken bir tarihte siyasete kadını dâhil etmek istemesi, Fevziye Abdülreşit'in her türlü ideolojik birikimi yanlışlarıyla beraber eleştirmesi, Enver Benhan'ın dinamik hayata kadını çekmeyen erkeğe getirdiği eleştiri, Ziyaeddin Fahri'nin Anadolu kadını tarihi çabası, Vicdan Ekrem'in sık sık odaklandığı sınıfsal çelişki, Ömer Fevzi'nin Batı'yı örnekleyen gösterişli kadına karşı takındığı tavır bunların hepsi sonraki yılların kontrollü kadın hareketinin ruhuna uymayan zengin bir birikimin varlığına işaret etmektedir.

1923-1925 yılları arasında yayımlanan kadın eksenli yazılarda sorun tespiti yapıldığını, eleştiriler getirildiğini, karşılaştırmalara odaklanıldığını ve çözüm üretilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Öyle ki eski ile yeni arasındaki bitmek bilmeyen tartışma kadın hareketinde de açığa çıkmaktadır. Bilimsel verilerin günden güne değer kazandığı bir çağda kadın da bilimin etkisini hissetmekte, kadınlık için kaleme alınan yazılarda fizyolojik ve psikolojik farklılıklar irdelenmektedir. Fizyolojik ve psikolojik farklılıklar düzleminde kadının neden erkek karşısında ezildiği, erkeğin konumunun neden daha güçlü olduğu üzerinde durulurken toplumsal ve hukuki güçsüzlüğe de atıf yapılmaktadır. Ancak dikkat çeken nokta 1923-1925 yılları arasında kadının erkek karşısındaki zayıf konumunun nedeninin fizyolojik dinamiklerden ziyade toplumsal dinamiklere odaklanmış olmasıdır. İlkel dinler, ataerkil bakış açısı ve savaş kültürü kadınların toplumsal konumunu ev içine hapsedip onun her anlamdaki gelişimine yavaşlatırken erkek için hazırlanan hukuki mevzuatlar, gelenekler, görenekler, kültürel kodlar bugünde hala varlığını sürdüren statik kadına yön vermiştir. 1923-1925 yılları arasında yayımlanmış dergilerdeki makalelerde yaptığımız tespit üzerine şunu söyleyebiliriz ki toplumsal kodlardan hareketle kadının

konumu ne kadar somutlaştırılmış olsa da üretilen çözüm yine mevcut toplumsal yapıyı muhafaza etmek yani kadına iyi anne, iyi eş görevi yüklemektedir. Aslında bizde kadının tarihini anlayabilmek kadın hareketini kontrol altına alarak geleceğin nesillerini şekillendirmeği hedefleyen Cumhuriyet'in dinamikleri çerçevesinde öncelikle çocuğun tarihini anlayabilmekle mümkündür. Fedakâr anne, vatanperver anne, milliyetçi anne bunların hepsinde de beklenen hem bedenen hem de zihnen sağlıklı nesiller yetiştirebilmeleridir. Bu nedenle ciddi farklılıklara rağmen muhafazakâr ve yenilikçi kanada mensup pek çok kişinin kadın eğitiminden anladığı anneliktir. Muhafazakâr kanat İslami kaideleriyle yenilikçi-milliyetçi kanat ise Batı'nın bilimsel kaideleriyle bütünleştirilmiş bir eğitimden yola çıkarak yine ataerkil kalıplara dayanan bir annelik görevi ve kadın eğitimi kurgulamışlardır. Feminist bakış açısının sınırlılığını düşündüğümüzde ataerkil kalıpların hâlâ kadın üzerinde etkili olması oldukça normaldir. Şunu söyleyebiliriz ki 1923-1925 yılları arasında mücadeleci, feminist kadın görüntüsünden ne kadar bahsedilirse edilsin hâlâ yaygın bir feminist hareket söz konusu değildir. Aslında Türkiye'de 1923-1925 yılları arasında ileriki yıllarda doğabilecek olan zengin bir feminist hareketin oldukça güçlü kıpırtıları vardır. Siyasetin, toplumun ve ideolojinin bu kıpırdanmaları kontrol altına almak için gösterdiği çabanın kadın hareketinin dinamiklerinden daha güçlü olmasına bu nedenle şaşırılmamalıdır.

1923-1925 yılları arasında kadın üzerine gerçekleştirilen tartışmaların en dikkat çekeninin kadın hakkındaki karşılaştırmalar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Sınıfsal, kültürel ve ekonomik kaygılar nedeniyle kaleme alınan bu karşılaştırmalar, kadının konumunu ve kadın hareketine bakıştaki çeşitliliği oldukça güzel bir şekilde belirginleştirmektedir. Karşılaştırmaların temelinde sınıfsal kaygıların, zengin-fakir farklılığının yatması ise Türkiye'nin girdiği sürecin yeni düşünsel dinamiklerini açığa çıkartmaktadır. Ancak karşılaştırmaların her noktasında bir model olarak Şişli kadını görmektediriz. Dönemin pek çok tartışmasının hedefinde olan bu kadın, savaştan bunalmış bir ülkede yaptığı nedensiz harcamalar ve duyarsızlığıyla fedakâr kadının ya da fedakâr annenin zıttıdır. Milliyetçi değerlerle kendi kültürünü daha yeni yeni keşfetmeye başlayan iç ve dış buhranlardan bunalmış bir toplumda Arnavutköy kadını, Anadolu kadını, Yörük kadını, köy kadını, mustarip kadın gibi örnekler oldukça fazla iken Şişli kadınının bu kadar dikkat çekmesi doğaldır. Yine de Şişli kadının batılılaşmanın sembolik aktarımında oynadığı rolü unutmuyarak bu kadına yönelik getirilmiş eleştirileri daha nitelikli çalışmalarla analiz etmek gereklidir. Çünkü Şişli kadınına yönelik dönem metinlerinde gerçekleştirilen sorgulamalar on yıldan fazladır savaş halinde bulunan bir toplumun yansımasıdır. Şişli kadını kadar eleştirilen bir başka konu ise duyarsızlıktır. Duyarsızlık söz konusu olduğunda eleştirinin yönü ise bambaşka bir noktaya aydın, eğitilmiş kadına kaymaktadır. Dönemin yazarları, sık sık belli bir eğitimden geçmiş, belli bir ekonomik güce sahip kadınların ülkenin gerçeklerine sırt çevirdiklerini, yeterince çabalamadıklarını, özellikle Anadolu'yu yalnız bıraktıklarını hatırlatıp erkekler karşısındaki başarının ancak bütünleşebilmiş kadınlarla mümkün olabileceğine inanmışlardır.

Uçak teknolojisi ile kadın arasında II. Meşrutiyet yıllarında kurulan bağ 1923-1925 yılları arasında artarak devam etmiştir. Aslında kadının uçabilmesi çağdaşlaşmanın sembollerinden birisidir. Ancak Milli Mücadele'yi daha yeni sonlandırmış bir toplumda dergilere yansıyan kadın-uçak ilişkisi pek de sembolik değildir. Dönemin yazarları süslenmeye harcanan paranın uçak satın alabilmek için kullanılmasını, kadın filolarının kurulmasını ve kadının da "*Tayyare Derneği'nde*" yer edinmesini istemekteydiler. Sembolik anlamda kadının uçabilmesi ataerkil erkekler için belki kabul edilebilir bir durumdur. Ama kadınlardan oluşan bir filoya kadını kontrol altına almak isteyen erkeklerin nereye kadar sıcak bakacağı düşünülmesi gereken bir noktadır. Dergilerde ulaştığımız ilginç sonuçlardan bir tanesi de Fransız kültürünün karşısına yeni bir rakibin yani Anglosakson kültürünün çıkmış olmasıdır. Öyle ki kadının konumu, feminizm, kadın hakları denildiğinde sık sık Anglosakson kültürü ve özellikle de Amerika Birleşik Devletleri örneklenmiştir. Açıkçası bazı yazılarda Amerikan hayranlığının Fransız hayranlığının yerini aldığı söylememiz yanlış olmayacaktır. Şüphesiz ki günümüz Amerikan etkisinin başlangıcına dair detaylı çalışmalar yapmak pek çok noktanın aydınlanmasına da hizmet edecektir.

Sonuç itibariyle 1923-1925 yılları arasının siyasi atmosferinin her türlü tartışmasına ve çatışmasına rağmen dergilere yansıyan zengin bir kadın düşüncesinin, hem döneminin hem de bugünün kadın hareketine etki edebilecek değerler, düşünceler yarattığını kadını kontrol altına alma çabasının ise bu değerlere ve düşüncelere yön verdiğini görmekteyiz. Aslında 1923-1925 yılları arasında dergilere yansıyan tartışmaların boyutu, Cumhuriyet'in ilk yıllarından kadın hareketinin niteliğinin tam olarak açığa çıkartılmasının gerekliliğini somutlaştırarak dönemin dergilerine ve düşünce simalarına odaklanan yeni çalışmaları da zorunlu kılmaktadır. Açıkcası kadının nasıl kontrol altına alındığını çözümlenmeden önce kadının kontrol altına alınmasını gerektiren düşünsel ortamın niteliğini açığa çıkartmak şüphesiz ki günümüz kadınının hak arama mücadelesine manevi katkılar yaparak düşünce tarihimizin önemli sayfalarından bir tanesinin aydınlatılmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

- Abdullah Cevdet. "İçtima-i Hayatta Kadın." Süs, no. 42 (29 Mart 1340/1924): 7.
- Abdülaziz Çaviş. "Müslümanlıkta Kadının Hukuku." Sebilürreşat, no. 540-541 (28 Haziran 1339/1923): 156-157.
- Ahmad, Feroz. Türkiye'nin Cumhuriyet Dönemi Siyasal Gelişmeleri. Cilt 7, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi içinde, 1991-1998. İstanbul: İletişim Yay., 1983.
- Ahmet Cevdet. "Tereddi Eden Kadınlığa Karşı Acil Tedbirler Lazım." Sebilürreşad, no. 628 (4 Kanun-ı Evvel 1340/Aralık 1924): 62.
- Ahmet Şükrü. "Yüksek Tahsilin Kadınlar Üzerindeki Tesirati." Sebilürreşad, no. 584 (18 Kanun-ı Sani 1340/Ocak 1924): 190.
- Akşin, Sina. Ana Çizgileri İle Türkiye'nin Yakın Tarihi-II. İstanbul: Cumhuriyet Yay., 1997.
- Akşit, Elif Ekin. "Osmanlı Feminizmi, Uluslararası Feminizm ve Doğu Kadınları." Doğudan, Eylül 2008: 84-91.
- Arat, Yeşim. "Türkiye'de Modernleşme Projesi ve Kadınlar." Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik içinde, 82-98. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 1998.
- Berktaş, Fatmagül. Tarihin Cinsiyeti. İstanbul: Metis Yay., 2010.
- Bozkır, Gürcan. "Türk Kadın Birliği (1924-1935)." Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi 3, no. 9-10 (2000): 99-116.
- Cemal Zeki. "Kadınlığın Tek Günahı." Dumlupınar, no. 3 (31 Ağustos 1341/1925): 11-13.
- Çağatay, Nilüfer, ve Yasemin Nuhoglu Soysal. "Uluslaşma Süreci ve Feminizm üzerine Karşılaştırmalı Düşünceler." Kadın Bakış Açısıyla 1980'ler Türkiye'sinde Kadın içinde, 301-311. İstanbul: İletişim Yay., 1990.
- Çavdar, Tevfik. Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950. Ankara: İmge Kitabevi, 1999.
- Dilek. "Kadın Sahifesi." Dilek, no. 1 (15 Mart 1339/1923): 7-8.
- Durakbaşa, Ayşe. Halide Edib: Türk Modernleşmesi ve Feminizm. İstanbul: İletişim Yay., 2000.
- Efzayiş Yusuf. "Pervaneler Münasebetiyle Birkaç Söz." Kadın Yolu, no. 3 (30 Temmuz 1341a/1925): 3-5.
- Efzayiş Yusuf. "Feminizm ve Feminizm Sahasında Bazı Maruf Simalar." Türk Kadın Yolu, no. 5 (13 Ağustos 1341b/1925): 2-5.
- Enver Benhan. "İçtimaiyat: Demokrasi'de Feminizm." Türk Kadın Yolu, no. 4 (6 Ağustos 1341a/1925): 3.

Enver Benhan. "Adem-i Musavat: Statik Hayat- Dinamik Hayat." Türk Kadın Yolu, no. 5 (13 Ağustos 1341b/1925): 5-6.

Enver Benhan. "İçtimaiyat: Kasaba Kadını-Yörük Kadını." Türk Kadın Yolu, no. 8 (15 Eylül 1341c/1925): 3-4.

Enver Benhan. "Kadınlarımıza Hukuk-ı Siyasiye." Türk Kadın Yolu, no. 9 (6 Teşrin-i Evvel 1341d/Ekim 1925): 3-4.

Fevziye Abdülreşit. "Hayatımız." Asar-ı Nisvan, no. 1 (26 Kanun-ı Sani 1341a/Ocak 1925): 1-3.

Fevziye Abdülreşit. "Hayatımız." Asar-ı Nisvan, no. 2 (9 Şubat 1341b/1925): 1-3.

Fevziye Abdülreşit. "Kadın Edebiyatına Muhtacız." Asar-ı Nisvan, no. 6 (16 Nisan 1341c/1925): 1-2.

Fevziye Abdülreşit. "Tayyare ve Türk Kadını." Asar-ı Nisvan, no. 7 (1 Haziran 1341d/1925): 1-2.

Fevziye Abdülreşit. "Bize Ait." Asar-ı Nisvan, no. 14 (14 Teşrin-i Evvel 1341e/Ekim 1925): 1-2.

Fevziye Abdülreşit. "Türk Kadınlığı Asrileşmelidir." Asar-ı Nisvan, no. 17 (15 Teşrin-i Sani 1341f/Kasım1925): 1-3.

Hatice Refik. "Kadın-Valide." Türk Kadın Yolu, no. 4 (6 Ağustos 1341a/1925): 4.

Hatice Refik. "Kadın-Zevce." Türk Kadın Yolu, no. 5 (13 Ağustos 1341b/1925): 6-8.

Hikmet Turgut. "Köylerde Kadın Olmak Kabahat midir?" Özdilek, no. 45 (Mart 1926): 6-7.

İçtihat. "Ameli ve Fikri Hayatta Türk Kadını." İçtihat, no. 184 (15 Temmuz 134/1925): 3653-3656.

İmzasız. (1339, Teşrin-i Sani 10). "Frenkleşmek Hevesi: Müslüman Kadınlarına Şimdi de Şapka Giydirmek mi İstiyorlar." Sebilürreşad, no. 575 (10 Teşrin-i Sani 1339/Kasım 1923): 42-43.

İmzasız. "Türk Kadını." Resimli Ay, no. 3 (Nisan 1340/1924): 41-42.

Karpat, Kemal. Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller. İstanbul: Afa Yayıncılık, 1996.

M. Vehbi. "Kadın Ailenin En Pahalı Uzvudur." Resimli Ay, no. 5 (Haziran 1340/1924): 8-10.

Mahmut Cahid. "Tayyareci Türk Kadını." Resimli Mecmua, no. 6 (27 Mayıs 1341/1945): 5-6.

Mehmet Sadık. "İslamiyette Kadınların Vezaifi ve Mevkii." Sebilürreşad, no. 617 (18 Eylül 1340/1924): 293-295.

Melahat. "Bugünkü Türk Kadınları-II." Resimli Ay, no. 2 (Mart 1340a/1924): 27-30.

Melahat. "Kadınlarla Bir Hasbihal." Resimli Ay, no. 3 (Nisan 1340b/1924): 22-23.

Nezihe Muhiddin. "Cumhuriyet'in Türk Kadınlığı Üzerindeki Feyzi." Kadın Yolu, no. 2 (23 Temmuz 1341a/1925): 18.

Nezihe Muhiddin. "Kadın ve Tayyare İanesi." Kadın Yolu, no. 3 (30 Temmuz 1341b/1925): 2-3.

Nezihe Muhiddin. "Memleketin İşlerinde Vahdet." Türk Kadın Yolu, no. 5 (13 Ağustos 1341c/1925): 2.

Ömer Fevzi. "Kadınlığın Hakikati." Sebilürreşad, no. 594 (27 Mart 1340a/1924): 344-345.

Ömer Fevzi. "Kadınlık Ne Hale Geliyor." Sebilürreşad, no. 598 (24 Nisan 1340b/1924): 404-406.

Ömer Kaplan. "Mefkure Kadını." Sebilürreşad, no. 598 (24 Nisan 1340/1924): 406-407.

Resimli Ay. "Türkiye Cumhuriyeti Kadın ve Çocuk Esaretini Lağvetmelidir." Resimli Ay, no. 11-23 (Kanun-ı Evvel 1341/Aralık 1925): 1.

Saadet. "Kadınlık İçin." Aydınlik, no. 15 (Mayıs 1923): 396-398.

Sabri Cemil. "Kız ve Oğlanlar Arasında Müsavat." Birlik, no. 2 (Kanun-ı Evvel 1341/Aralık 1925): 1-3.

Sancar, Serpil. Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet Kadınlar Aile Kurar. İstanbul: İletişim Yay., 2014.

Seyyah. "Türk Kadını ve Musul." Asar-ı Nisvan, no. 19 (1 Kanun-ı Sani 1342/Ocak 1926): 2-4.

Sezgin, Ömür, ve Gencay Şaylan. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası. Cilt 7, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi içinde, 2043-2051. İstanbul: İletişim Yay., 1983.

Sin. "Kadının Vazifesi ve Mevkii Nedir?" Mahfel, no. 20 (Haziran 1340/1924): 135-139.

Talat Saadettin. "Kadının Hakkı." Aydınlik, no. 15 (Mayıs 1923): 394-395.

Tayyare. "Tayyarecilik ve Kadınlarımız." Tayyare, no. 14 (15 Teşrin-i Evvel 1341/Ekim 1925): 12.

Timur, Taner. Türk Devrimi ve Sonrası. Ankara: İmge Yayınları, 2001.

Toprak, Zafer. "Halk Fırkası'ndan Önce Kurulan Parti: Kadınlar Halk Fırkası." Tarih ve Toplum, Mart 1988: 30-31.

Toprak, Zafer. "Türkiye'de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası'ndan Arşulusal Kadınlar Birliği Kongresi'ne (1923-1935)." Kadın Araştırmaları Dergisi, 1994: 5-12.

Tunçay, Mete. Siyasal Gelişmenin Evreleri. Cilt 7, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi içinde, 1967-1990. İstanbul: İletişim Yay., 1983.

Tunçay, Mete. Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2005.

Vicdan Ekrem. "Gençlik ve Genç Kızlarımız." Aydınlik, no. 13 (10 Şubat 1923): 349-350.

Yurdsever, Nevin Ateş. Yeni Harflerle Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu (1925-1927). İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 2009.

Zihnioğlu, Yaprak. Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği. İstanbul: Metis Yay., 2003.

Ziyaeddin Fahri. "Anadolu Kadınlığı." Anadolu Mecmuası, no. 9-10-11 (Mayıs 1341/1925): 368-373.